

כתרי תורה

לק"י • פרשת והיה כי תבוא ה'תש"פ ב'של"א • גליון כ'
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי נתנאל ב"ר שלום אלשיך זלה"ה
רב ביה"כ אלשיך - ט"ז אלול תרפ"א
רבי יוסף ב"ר שלום קארה זלה"ה
ראב"ד צנעא - י"ז אלול תר"ט
רבי סעדיה ב"ר חסן בן יוסף זלה"ה
מר"י נוה ארץ באר יעקב - י"ז אלול תשנ"ז
רבי אפרים ב"ר שלום ואדעי זלה"ה
ראש השוחטים בירושלם - י"ח אלול תש"א
רבי אברהם ב"ר אהרן הכהן זלה"ה
ר"י אהל תורה בת"א - י"ט אלול תשל"ט
רבי סעיד ב"ר והב שרעבי זלה"ה
מחכמי שרעב - כ' אלול תרצ"ה
רבי חיים ב"ר יוסף קורח זלה"ה
מחכמי צנעא - כ' אלול תרע"ד
רבי עודד ב"ר שלמה דוד חגבי זלה"ה
מח"ס ליקוטי רפאל - כ' אלול תשס"ז

לזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורת שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה במייל avish964@gmail.com

כתר של"א"ש

והיה אם לא תשמע בקול ה'א ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך (כה, טו) במדרש הגדול איתא יכול אם לא תשמע לא ברכה ולא קללה, ת"ל ובאו עליך כל הקללות האלה. ויש להבין מה הוקשה לו שהוצרך לדרוש בצורה זו, הלא פשוטו של מקרא אחר שהשמיענו השי"ת ידו הגדולה לעושי רצונו משמיעם עוצם גבורתו לעוברי רצונו.

ונראה לבאר בהקדים מה שתמה מהר"י גופאן במנחת יהודה איך יכשר כאן לשון והיה אם לא תשמע, הלא אין והיה אלא לשון שמחה (ב"ר פמ"ב), וכי שמחה היא כשעוברים רצונו ובאה פורענות על ישראל ח"ו. ותיירץ על דרך משאחז"ל (ע"ז ה, א) עה"פ (עמוס ג, ב) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם, שמאהבת הקב"ה לישראל אינו מאריך אפו להם על עונם עד שתתמלא סאתם, אלא גובה מהם מעט מעט כדי שישארו זכאים, ולא יענשו לעת"ל. וזהו כוונת הכתוב ששמחה היא לישראל שתיסרם רעתם בעוה"ז, ומלבד זאת ירויחו כי אז יתנו לב וישובו מחטאתם וניחמו על הרעה.

וזהו מש"כ במדרש דלשון שמחה הוא זה שאין ישראל ככל הגוים שכאשר שעוברים רצונו אינם לא בכלל ברכה ולא בכלל קללה, עד שתתמלא סאתם, בבחינת (ישעיה יב, א) אודך ה' כי אנפת בי, ובזכות זה ישוב אפך ותנחמני.

ועוד ביאר שם כי מאחר שהקב"ה בעצמו מייסר את האדם ולא ע"י שליח, כמו שנאמר בפרשה זו ישלח ה' בך, יככה ה', ולא ע"י שליח. ועוד ששם הוי"ה נזכר פה שהוא שם הרחמים המורה על המשפט, וכמו שאנו אומרים בוידוי (ע"י ע"ח ח"א נו, ב) 'אל תעש עמנו כלה תאחז ידך במשפט' שלא תדיננו במדת הדין והמשפט כי אז לפני קרתנו מי יעמוד, אלא במשפט ממוזג עם מידת הרחמים ובוה יהיה לנו קיום והעמדה. ומצאתי רמז לזה במדרש הגדול והשיגוך למה מלא, אמר הקב"ה אם אינו מערב את שמי ביניהן, הן כלין, לקיים מה שנאמר עמו אנכי בצרה. ולכך ראוי והגון בכאן לשון שמחה כי טוב לנו שאבינו הרחום הוא המייסרנו.

ומזה יש לנו לשמוח לקראת ימי דין הבעל"ט, כי חיבה יתירה נודעת לישראל אפילו בשעת הדין, וכאב את בן ירצה. שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' התארחתה לסעודה בבית הוריה ושכחה להדליק בביתה

א] מעשה בזוג המתגוררים בסמוך לבית הוריהם, ורגילים לסעוד אצלם את סעודות השבת ולחזור לישון בביתם. והנה ארע ששכחה האשה להדליק נרות שבת בביתה, ובאה בשאלה האם חייבת היא מעתה להדליק נר נוסף (ש"ע הרמ"א בסיומן רס"ג סעיף א' דמי ששכחה פעם אחת תדליק נר נוסף לעולם. ולא השמיטו השת"ק), או כיון שעכ"פ במקום שסעדו היא ובעלה דלקו הנרות, פטורה מקנס זה. והנה בסתם אורחים (דהיינו שאוכלים וישנים בבית מארחיהם) ישנם שלשה מנהגים בעניין הדלקת הנרות. מנהג בני אשכנז שהאורחת מדליקה במקום האכילה ובברכה (רמ"א שם סעיף ח' ומטעם ריבוי אורה המתוסף). מנהג הספרדים שרק אם ייחדו להם חדר לשינה, מדליקה באותו חדר בברכה (ש"ע שם סעיף ו', כף החיים ס"ק מ"ז ומטעם שכתב המרדכי שלא יכשלו בעץ ואבן).

ומנהגנו שאין האורחת מדליקה נרות לא במקום האכילה ולא בחדר שייחדו להם, אלא בעלת הבית היא בלבד מדליקה כדרכה (ש"ע"ה סימן נ"ז סעיף י"ד). ואף שלא נתפרש טעם מנהג זה בספרים, כתב בש"ע"ה (ש"ע"ה שם הערה מ"ח) דשמא ס"ל שתקנת חכמים להדליק בחדר העיקרי שבו סועדים והוא מכלל ענג שבת (רמב"ם פ"ה ה"א) וההדלקה בשאר החדרים אינה מעיקר התקנה (וע"י טעם נוסף שכתב הגר"מ רצאבי שליט"א בקובץ דברי חפץ גליון א' עמוד מ"ט ד"ה ובאופן ע"ש). אמנם כאשר האורחים ישנים בביתם שהוא בית אחר שלא הדליקו בו כלל, אי"ז בכלל המנהג ותדליק בביתה בברכה (ש"ע"ה שם סעיף ט"ז. ומטעם שלא ייכשל בעץ ואבן. וכתב שם, שיהיו הנרות דולקות עד שיהיו, כדי שיוכלו להנות מאורם ובלאו הכי הברכה לבטלה). ולפ"ז נראה, דמכיון שאת עיקר תקנת חכמים שהיא מצות ענג שבת קיימו הו"ג הנ"ל בנרות שדלקו בבית ההורים, ע"כ אינה צריכה להוסיף נר מעתה שלא קנסו במקרה זה. כן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

תליית פסקי הלכות בחדר האמצעי במקווה

ב] במקוה שבאחת הערים, תלה הממונה בחדר ההלבשה, מודעות בהן נכתבו דברים במעלת המקום ושיכלולו, ובין הדברים הובאו גם כן מדברי הפוסקים. הממונה טען שאין כל חשש בדבר שהרי הקריאה במודעות אלו נחשבת הרחוק וחדר זה נחשב כחדר האמצעי שבבית המרחץ וההרחור שם מותר (רמ"א סימן פ"ד סעיף א' ולא השמיטו השת"ק). מאידך, הרי יש בכך בזיון מה שדברי תורה תלויים במקום כזה וכמו שאסור להניח שם ספרים (ע"פ המשנ"ב סימן מ' ס"ק ה', וכעין מש"כ הרמ"א בסוף סימן רע"ה, שאין לעשות תשמיש בזיון בפני הנרות משום בזיון מצוה ק"ו בפני ספרי קודש). והורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א שאם רוב הדברים הכתובים במודעה הנ"ל אינם בענייני הלכה אלא ביופי המקום ומעלותיו, הדבר מותר. אך אם כתובים שם בעיקר מעלות הלכתיות, הרי זה כמו ספר שאסור להניח במקום זה. כמו כן, אם נתלכך מקום ההלבשה מחמת ריבוי האנשים הבאים לטבול שם, הרי דין הזוהמא שם כדין חדר הפנימי שאז אף ההרחור אסור שם.

ברכת כבאנה שנפתח מכסה הסיר במהלך האפייה

ג] נשאלה שאלה מאשה שפעמים הרבה בעת אפיית הכבאנה בתנור מתרומם המכסה במהלך האפייה מחמת הבצק התופח וכן לפעמים במהלך האפייה היא מוסיפה לתוך הסיר חתיכת בצק שנותרה לה, ואז מתרומם המכסה, האם עדיין דינה כמבושלת וברכתה בורא מיני מזונות אפילו בקביעות סעודה, או שנחשבת היא אפויה וברכתה המוציא. והנה פעולת האפייה היא שהחום מוציא את הלחלוחית מהעיסה, ובישול הוא להיפך החום מכניס לחות בעיסה (בארות יצחק ברכות עמוד צ"ז ד"ה שגדר הענין), ולפ"ז במקרה הנ"ל נראה שנעשה בכבאנה פעולת אפייה ולא בישול.

ולמעשה הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א שמסתברא לילך בזה אחר רוב הזמן, שאם רוב הזמן המכסה סגור יש לדונה כמבושלת ואם רוב הזמן המכסה פתוח יש לדונה כאפויה. ונ"ל דמכיון שהמכסה מתרומם בתחילת הכנסת הכבאנה לתנור מחמת תפיחת העיסה, נמצא שברוב הזמן נאפתה הכבאנה וברכתה המוציא. אא"כ ניתן בה שמן או חמאה שניכר טעמן היטב שאז דינה תמיד כפת הבאה בכיסנין, אף שנאפתה מתחילה ללא מכסה.

ארמי אבד אבי במשנת רבותינו

ועניית ואמרת לפני ה' ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר

שם בכותי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב (כו, ה)

ארמי זהו לבן הארמי

[א] אונקלוס תרגם, לבן ארמאה בעא לאפדא ית אבא, וכי' בכראשית רבה (ס, יג) רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר ברכת אובד עלי תבוא, ברכת אובד זה לבן הארמי שנאמר ארמי אובד אבי. ע"ש. וכן דעת בעל ההגדה שאמר צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה הרשע לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה. וכי' רס"ג אן לבן אלארמני כאד אין יביד אבי.

וכן פירש רש"י כאן, כי נקרא לבן אובד אבי, לפי שביקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב. ובשביל שחשב לעשות, חישוב לו המקום כאילו עשה. לפי שאמות העולם חושב להם הקב"ה גם מחשבה רעה כמעשה (כמ"ש תוספות קידושין לט, ב ד"ה מחשבה). ובמרפא לשון כתב מהר"י קרח זלה"ה כי מחמת שלא עשה כן בפועל אלא במחשבה שהרי מנעו הקב"ה, נכתב בתורה בלשון קל 'אבד' ולא 'איבד' ונע"י למהר"י בבניאר הגש"פ (דף יו, א) שכתב דרמזה תורה בלשון הוה אובד, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו כלבן הרשע שעמד ופנה מכל עסקיו לכלותינו ע"ש, וכוותיה משתכחי בכל דור ודור, ע"ש.

מה ביקש לבן לעשות

[ב] ומנין שביקש לבן להרוג את יעקב, במדרש הגדול (בראשית לא, כג) נראה שלמד כך מפסוק זה, וז"ל השכים לבן בבוקר וקיבץ כל אנשי מדינתו ורץ אחריו מבקש להרגו. וכן הוא אומר ארמי אובד אבי. וכי איבדו אלא כיון שחשב עליו להרגו העלה עליו המקום כאילו איבדו. ונע"י בזה"ק וישלח קסז, א שלא ביקש לבוא עליו בקרב כי היה כוחם של יעקב ובניו גדול ממנו, וכע"ז במדרש תנחומא (וישלח ד') שלקח יעקב אבן כשינה של טבריה שהיתה אבן גבוהה, וירימה מצבה כאדם שמעביר פקק מעל צלוחיתו, וא"ל ללבן האם יש לאל ירך שתהרגני, בא אתה וכל אוכלוסיד אם יש בהם כח יתגוששו עם אבן הזו. אלא ביאר בזה"ק שביקש לכלותם בפיו, ועל זה אמר לו ה' אל תדבר עם יעקב מטוב ועד רק ולא אל תעשה להם דבר. ועוד אמרו שם מנין ידע לבן שיש יכולת בידו לפעול לרעה בדיבורו עם יעקב, אלא כמה דאתאמר, אלהי אביכם אמר אלי וכו' דהיינו מאזהרת ה' הבין לבן שאכן היתה יכולת בידו.

ובמדרש ילמדנו (הובא בערוך ערך ארס) נראה כי הראיה שהיה בליבו של לבן להזיק ליעקב שהרי אמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע, והקב"ה החשיב לו האמירה כמעשה. וכי' מהר"י ונה בבניאורו להגש"פ.

שיטת ראב"ע דארמי זהו יעקב

[ג] והנה הקשה רבי אברהם אבן עזרא בבניאורו כי היה ראוי לכתוב מאבד או מאבד אבי ומהי מילת אובד, ועוד מה טעם לומר לבן ביקש לאבד את אבי וירד מצרימה, וכי לבן סיבב את ירידת יעקב למצרים. ונראה כוונתו דאם וירד מצרימה הוא עניין בפני עצמו, מדוע נזכרו דווקא ההצלה מלבן וההצלה ממצרים, אע"כ דלבן הוא שסיבב זאת, וזה היכן מצינו. ולכך ביאר כי ארמי זהו יעקב וכאילו אומר 'כאשר היה אבי בארם היה אובד' והיינו לפי שהיה עני ממוון, וכוונת הקורא בהבאת הביכורים לומר שזאת הארץ לי לא בזכות אבי שהרי היה עני אלא אתה ה' נתת לנו את הארץ. ע"ש.

[ד] ובספרי איתא מלמד שלא הלך יעקב לארם אלא על מנת לאבד גוי הגר"א להאבד. וי"ג ליאבד מן העולם, וע"י להרד"צ הופמן (בבניאורו למדרש תנאים אות ה) שהבין ככוונת הספרי כהראב"ע שהלך יעקב לארם והיה שם בסכנה לאבד. ולפי"ז כתב דהמשך לשון הספרי זמעלה על לבן הארמי כאילו איבדו' הוא תוספת מפרש אחר שבא להסיעו לכוונת אונקלוס דקאי על לבן הארמי. וע"י בזרע אברהם על הספרי מה שביאר עוד.

והנה במדרש הגדול איתא 'לבן הארמי ביקש לאבד את אבא, מלמד שלא הלך יעקב אבינו לארם אלא ע"מ לאבד מן העולם, ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו'. הרי שחיבר שיטת אונקלוס עם הספרי. ולדבריו צ"ל ככוונת הספרי כמ"ש ר"ד פארדו בבניאורו לספרי דה"ק כשהלך אבי אצל ארמי היה מיד כשה אובד לפי שביקש ארמי לאבדו והיה לאל ידו לעשות זאת.

[ד] ולוישב קושיית הראב"ע מצאתי למה"ר פנחס הכהן מגארי זלה"ה בספרו אור תורה שכתב כי אכן ירדת בני ישראל למצרים היתה בסבת לבן הרשע, כי אלמלא החליף לבן את רחל בלאה, היה יוסף הבכור, ולא היו מתקנאין בו אחיו על גדולתו, ולא היו מוכרין אותו למצרים, ולא היו ישראל נגרים לשם. נמצא כי ארמי אובד אבי שגרם צער גדול בהטעית הצדיק וגרם מכירת יוסף וירידת ישראל למצרים (ויסוד הדברים הביא במנח"י פרשת ויצא בשם א"ת משם האוה"ח בראשית כט, כג). וכי' באלשיך.

ביאור נוסף יש לומר עפ"מ"כ מהר"י גזפאן זלה"ה במנחת יהודה, כי לבן הוא שירד למצרים ונרמו זה בפסוק (לב, א) וילך וישב למקומו, שלא שב למקומו מיד אלא תחילה הלך, ולאן הלך למצרים. והטעם שירד כדי ליעץ לפרעה שעתידין יעקב ובניו לרדת למצרים ולהשתעבד לזרעך. וכן הביא דלבן נתגלגל בבלעם ואיתא בתרגום יונתן (במדבר לא, ח) כי בשעה שתפסו פנחס הוה בלעם מתחנן לפנחס שלא יהרגו, א"ל פנחס אנת הוא לבן ארמאה דבעית לשיצאה יעקב אבונן ונחתת למצרים למיבדיה לזרעיה. הרי שלבן עצמו ביקש לעקור הכל ועל זה באה כאן ההודאה הגדולה. ונמצא שהצילנו השי"ת מלבן שמתחילה זמם על אבינו יעקב, וכשראה שלא יוכל להרע לו וגם לא יוכל להשיבם אליו, ביקש להאבד זרעו.

ביאור ענין הודאה זו בהבאת ביכורים

[ו] והנה עמד מהר"י קרח זלה"ה במרפא לשון בכמה קושיות בפרשה זו א' קושית הראב"ע. ב' מה ענין הודאה זו דווקא לכאן, בעת הבאת הביכורים. ג' מדוע לא הזכיר שאר הניסים שנעשו עם יעקב אבינו עד לירידתו מצרימה [שהרי הצלתו מלבן היא רק אחד מחמשה ניסים שנעשו ליעקב אבינו כמ"ש בהושענות אנה זכור תם נעשו לו ניסים חמשה, וכמו שביאר שם מהר"י בעץ חיים (דף עג, א), ואחריו היו הצלתו מעשו ומהמלאך במעבר יבק ומעשה שמעון ולוי בשכם. אבש"ר].

ולכך ביאר כי הקריאה בהבאת הביכורים לא באה להזכיר חסדי ה' עם יעקב אלא להזכיר חסדיו יתברך במתנת הארץ ואמונת הבטחתו לאבות כמ"ש (שם, ד) הגדתי היום כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. שאפילו כשעמדו מעכבים לבטל ההבטחה לא נתן השי"ת תאוותם בידם, כדי לקיים הבטחתו עם אבותינו. ולבן היה המעכב הראשון שעמד למנוע ירושת הארץ ע"י שרצה לכבוש את יעקב ובניו לו לעבדים ולמנעם מלשוב אל ארץ אבותיהם משנאתו וקנאתו באברהם אבינו ע"ה פירש מהם ומאמונתם, וחלילה היתה מתבטלת מתנת הארץ והבטחת השי"ת, אלמלא שעורנו השי"ת וציווה ליעקב שוב אל ארץ אבותיו. וגם כשרדף לבן אחריו נגלה אליו בפעם ההיא בחלום הלילה וא"ל השמר לך ונע"י מדרש החפץ עה"פ בחלום הלילה שהוא חסר וי", שלא ראה חלום אלא זה ע"כ. דהיינו שלא היה ראוי לבן לנבואה זו, ורק בלילה זה נגלה אליו ה' להציל את יעקב. ואחר כך הזכיר הכתוב עכבה נוספת דוגמתה ע"י פרעה ומצרים. ולדרך זו וירד מצרימה הוא עניין אחר, ואינו מתייחס לארמי אלא לאבי שהוא יעקב שירד למצרים ויגר שם. והטעם שלא הזכיר את הצלתו מעשו לא הזכיר לפי שלא ביקש לקחת את הארץ ואדרבה וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשית לו, ו) ולא בא על יעקב אלא בעבור שלקח ברכותיו. עכת"ד בעל מרפא לשון ע"ש.

ולדבריו נמצא, כי אובד אבי אין הכוונה רק על יעקב, כי א"כ אין לו שייכות בהבאת ביכורים, אלא הצלתו והצלת בניו מלבן שרצה להשאירם בידו ארם להיות לו לעבדים ושלא יירשו את הארץ. וכע"ז מצאתי למהר"י ונה שביאר בדברי בעל ההגדה שביקש לבן לעקור את הכל כלומר ממה שרדף את יעקב אבינו ואמר לו הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכו" (שם מ"ג). וכי' מהר"י קרח זלה"ה בבניאור הגש"פ הנקרא עזר שלמה.

אלא שיש לעיין שהרי חביבים היו הבנים בעיני לבן כאמרו ולא נטשתני לנשק לבני ולבנותי (שם, כ"ח), ואיך ירצה לעשותם לו לעבדים. ועוד שהרי הכתוב אומר אובד אבי ולא אובד עמי. ושמא יש לפרש שלא נתכוון אלא להרוג את יעקב, ובליבו חשב להשיבם אליו אחר מות יעקב, ואז יוכל להטותם מדרך הישרה לדרך ע"ז שלו, וזהו לעקור את הכל שהיו ח"ו נידחים מלפניו יתברך, וממילא גם לא היו יורשים את הארץ. [וע"י ביאור נוסף בעולת שלמה בראשית כג, טו מה ביקש לבן הארמי].

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר אברהם ב"ר אהרן הכהן זלה"ה

רבינו שהיה מתלמידי כמוהר"ר חיים קורח זלה"ה, זכה להרביץ תורה ברבים כשבעים שנה וקהל רב נהרו אליו יום יום לשמוע תורה מפי כהן גדול. עיקר קביעותו היתה בימים ובלילות בשיבתו בכניס בית אלשרעבי שבצנעא, ומשעלה לאה"ק בשנת התשי"ב בישיבת אהל תורה בת"א. היה אוצר בלום ובקיאיותו המופלאה בש"ס רמב"ם וטושו"ע ובספרי הפוסקים היתה לשם דבר, מעשה שלמד הרב סעדיה אלנדאף זלה"ה בבהמ"ד ונתקשה באיזה ענין בדברי הרמב"ם, ונגש לשאול את רבינו שהיה אז בביתו באחרית ימיו חלוש מאוד כששמע את השאלה א"ל מיד לך והבא את הרמב"ם שלי וראה כי בדפוס שבידך חסרה שורה, וממילא קושיא מעיקרא לית. זיע"א.